

Aneta Lewińska

Ojców mowę znać należy

Język elementarzy polskich
wydawanych na Pomorzu Gdańskim
w latach 1840–1920
jako narzędzie kształcenia i wychowania

Pelplin 2012
ISBN 978-83-7823-066-3

Spis treści

Wstęp	9
 Rozdział I	
Elementarze jako narzędzie polskiej edukacji na Pomorzu Gdańskim w latach 1840–1920	13
1. Sytuacja oświatowa na Pomorzu Gdańskim	13
2. Elementarz jako gatunek dydaktyczny w latach 1840-1920	24
3. Charakterystyka badanych elementarzy	35
Nowy Elementarz Polski, z obrazkami kolorowanymi.....	40
Elementarz Polsko-niemiecki, oder Polnisch=Deutsches Lesebuch für die utraquistischen Elementarschulen von A. R. Onderka	41
Elementarz do ćwiczenia się w polskiem czytaniu. Zastosowany ile możności do czytania i pisanja jako téż głosowania i syllabizowania. W skutku ciągłych spostrzeżeń i doświadczeń i za pomocą na tém znających się nauczycieli, ułożył, wypracował i wydał Franciszek Miernicki, konrektor przy szkole miejskiej w Świeciu	43
Abecadło nowe czyli Książeczka początkowego czytania, z obrazkami kolorowanymi	47
Elementarzyk Polski. Z obrazkami malowanymi	48
Elementarz Polski napisany z polecenia Towarzystwa Moralnych Interesów	49
Toruński elementarz polski z obrazkami, zastosowany do potrzeb dzieci, uczących się w szkołach niemieckich	51
Elementarz polski. Działkom polskim ofiaruje Gazeta Grudziądzka	52

Rozdział II

Rola języka elementarzy w kształtowaniu kompetencji językowej

polskiego dziecka zagrożonego wynarodowieniem.....	61
1. Bogacenie słownictwa wokół kręgów tematycznych.....	68
2. Frazemy i teksty kliszowane jako instrument uczenia języka.....	89
2.1. Frazeologizmy.....	91
2.2. Formuły powitalne i pożegnalne.....	93
2.3. Przysłowia.....	95
2.4. Powinszowania.....	101
2.5. Rymowanki dziecięce.....	104
2.6. Zagadki i pieśni.....	106
2.7. Modlitwy.....	110
3. Modele gramatyczne (morfologiczne i składniowe).....	115
3.1. Modele słowotwórcze.....	115
3.2. Modele fleksyjne.....	124
3.3. Modele składniowe.....	127

Rozdział III

Słowo jako narzędzie kształtowania wiedzy o świecie

1. Podstawowe obszary rzeczywistości (realnej i transcendentnej) odzwierciedlane językowo w badanych elementarzach.....	135
2. Wieś.....	144
2.1. W wiejskiej chacie.....	145
2.2. Na podwórzu.....	148
2.3. Na polu.....	150
2.4. W lesie.....	151
3. Miasto.....	153
3.1. Topografia miasta.....	153
3.2. Zajęcia dorosłych i dzieci w mieście.....	155
3.3. Miasto jako cel sporadycznych odwiedzin ludzi ze wsi.....	156
4. Polska i świat.....	157
4.1. Od Pomorza po Europę.....	157
4.2. Polska.....	158
4.3. Przestrzeń egzotyczna.....	160
5. Wszechświat (ziemia, niebo i podziemie).....	163
5.1. Ziemia, ukształtowanie ziemi.....	164
5.2. Podziemie.....	165
5.3. Woda, wody i mokradła.....	166
5.4. Niebo i światła niebieskie.....	168
5.5. Powietrze i zjawiska meteorologiczne.....	171

5.6. Ogień.....	172
6. Bóg, aniołowie i Kościół/kościół.....	174
6.1. Bóg i aniołowie.....	175
6.2. Kościół / kościół.....	181
7. Podstawowe sposoby językowego odzwierciedlania rzeczywistości charakterystyczne dla elementarzy	187
7.1. Elementarzowe centra wiedzy o świecie	187
7.1.1. Przestrzeń	188
7.1.2. Ludzie i ich zajęcia	189
7.1.3. Świat roślin i zwierząt	192
7.1.4. Bóg i Kościół	193
7.2. Perspektywy opisu świata	196
7.2.1. Perspektywa potoczna	197
7.2.2. Perspektywa naukowa	202
7.2.3. Perspektywa kulturowa	205
7.2.4. Perspektywa dydaktyczna	206
7.2.5. Perspektywa religijna	208
Rozdział IV	
Język elementarzy a kształtowanie świata wartości	211
1. Najważniejsze wartości wpisane w badane elementarze	214
1.1. Nauka	214
1.2. Praca	222
1.3. Patriotyzm	228
1.3.1. Walka o język polski	230
1.3.2. Historia Polski	234
1.4. Grzeczność	239
1.5. Zdrowie	246
1.6. Miłosierdzie	256
2. Językowe środki wyrażania przedstawionych wartości	262
2.1. Środki leksykalne (systemowe i tekstowe)	263
2.2. Środki morfologiczne	270
2.3. Środki składniowe	271
Zakończenie	273
Literatura	275
Spis tabel i wykresów	293
Aneks	295
Abstract	323
Zusammenfassung	325